

І. П. Радомський, завідувач кафедри фізичного виховання та безпеки життєдіяльності навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОНЦЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ЙОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Розглянуто питання самоосвітньої діяльності правоохоронців як складовий процес їх самовдосконалення. Виділено головні функції самоосвітньої діяльності: освітню та виховну, а також два аспекти – професійний і особистісний.

Ключові слова: самоосвіта; самовдосконалення; самопізнання; професійна майстерність; творчий потенціал правоохоронця.

Проблеми самоосвітньої діяльності хвилювали багатьох учених, науковців. Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробив ще Ф. А. В. Дістервег, який стверджував, що метою всього життя має бути прагнення ніколи не полишати найшляхетнішу і найвеличнішу справу самоосвіти, оскільки виховувати й навчати інших можливо, поки продовжуєш працювати над власним вихованням та освітою.

Так, К. Ушинський вважає, що найважливішою професійною якістю особистості є постійне прагнення до самовдосконалення, яке передбачає саморозвиток, самовиховання, самоосвіту. Визначену проблему досліджували Я. Коменський, Г. Сковорода, О. Духнович, Я. Чепіга, С. Русова, С. Шацький, В. Сухомлинський та ін., зазначаючи, що “самоосвіта” – це розвиток мислення, який якісно здійснюється тільки у процесі постійного самовдосконалення особистості.

Окреслюючи ідеї, мету, напрями, умови розвитку самоосвітньої діяльності, вони сприймали завдання самоосвітньої діяльності як вироблення здатності розуміти внутрішній духовний світ людини й оволодіння вмінням розбиратись у всіх педагогічних проблемах [1, с. 17].

Самостійна пізнавальна діяльність – це активна діяльність особистості, що спрямована на виконання поставленої мети, пошук знань, їх осмислення, закріплення, формування і розвитку умінь і навичок, а також їх узагальнення та систематизацію [2, с. 18].

Зміст професійного самовиховання курсантів мають становити всі професійно значущі якості особистості, що охоплюють як світогляд, так і фізичне здоров'я. Якісна характеристика професійної підготовки правоохоронців залежить не тільки від кількості засвоєних знань, а й від емоційно-мотиваційного розвитку, творчого мислення, сформованості професійно вагомих вольових звичок, рівня психічного розвитку, вміння критично аналізувати свою діяльність [2, с. 15].

Самоосвітня діяльність має передбачати самовдосконалення як у професійному, так і загальнокультурному розвитку, а саме: надолужування пропущеного та незасвоєного та процесі здобуття базової освіти, адаптація до нових знань і професійної культури, розвитку творчого потенціалу.

У педагогіці самоосвіта, самоаналіз належать до категорій, що пов'язуються із внутрішніми чинниками розвитку особистості, в поєднанні з такими поняттями, як самопізнання, самовиховання, самодіяльність. Особливої актуальності проблема самоосвітньої діяльності набуває у зв'язку з розробленням концепції безперервної освіти.

Поняття "самоосвіта" є багатоаспектним не лише за своїм змістом, а й за структурою, тому в науковій літературі важко знайти його універсальне визначення. Більшість досліджень присвячено вивченню зовнішніх характеристик цієї дефініції та висвітленню загальних питань підготовки правоохоронця: ролі, завдань, соціальних функцій, окремих аспектів діяльності, засобів, методів, умов. Але щоб підвищити рівень професійної майстерності, важливо проаналізувати глибинні сторони самоосвіти як складний феномен, який є, з одного боку, органічною частиною професійної підготовки правоохоронця, а з другого – його розглядають як загальний розвиток особистості, що зберігає чітко визначені цілі загального та професійного самовдосконалення правоохоронця.

Співвідношення цих провідних цілей самоосвіти надає можливість конкретизувати необхідні умови її організації та підвищення ефективності в сукупності життєвих виявів виховання, охарактеризувати самоосвіту як цілісний процес, який, не обмежуючись набуттям професійного досвіду, передбачає різностороннє самовдосконалення особистості правоохоронця.

У працях з педагогіки, присвячених проблемам самоосвіти, простежується кілька підходів: спрямованість на формування професійної майстерності (І. Зязюн, Л. Крамушенко, І. Кривонос); піднесення ролі особистісного розвитку, самопізнання, самовиховання (О. Борденюк, С. Єлканов, О. Кучерявий); розгляд самоосвіти як формування окремих якостей суб'єкта (Н. Сафонова, Н. Кузьміна, Л. Кондрашова).

Дослідження наукових джерел дає підстави стверджувати, що самоосвіта може виконувати дві головні функції: освітню та виховну. У процесі виконання освітньої функції самоосвіта виступає інструментом набуття професійного досвіду, що ґрунтується на набутті й практичному використанні різного типу професійних знань (загальноінформаційних, теоретичних, прикладних). У процесі застосування цих знань відбувається їх поглиблення, закріплення, а також конкретизація, синтезування.

Постійне збагачення психолого-педагогічними та спеціальними знаннями для досягнення високих результатів у службовій діяльності правоохоронцями стає одним із найважливіших напрямів їх професійної освіти.

Беручи до уваги значущість освітньої функції, чимало науковців визначають самоосвіту як самостійну (самокеровану) діяльність, спрямовану на здобуття знань, що виходять за межі навчальних планів і програм (І. Бочар, А. Громцева, О. Мартинов, Л. Казарян). Зокрема, Л. Казарян, розглядаючи готовність до самоосвіти, пов'язує її з умінням самостійно набувати і застосовувати набуті знання в різних видах діяльності.

Здійснюючи виховну функцію, самоосвіта спрямована на духовний розвиток особистості, її самовдосконалення, розширення світогляду, ерудиції. Самоосвіту класифікують як важливу складову самовиховання. На думку Г. Зборовського й Є. Шуклиної, самоосвіту неправомірно вважати лише простим, у звичному розумінні, продовженням освіти, пізнанням навколишнього світу. “У процесі самоосвіти людина пізнає себе, розвиває свої інтелектуальні здібності, волю, самодисципліну, наполегливість, цілеспрямованість” [3, с. 27].

Тому у самоосвіті, крім освітнього напрямку, наявним є також виховний, що характеризує здатність правоохоронця до самопізнання і саморозвитку.

Самоосвіта має різносторонній характер: вона охоплює не тільки професійну діяльність, а й діяльність за межами професійної сфери. У цьому разі різнобічність інтересів, нахилів і захоплень створює відповідне співвідношення, в якому професійний інтерес, моделюючи структуру інтересів людини, визначає їх зміст, перетворюючи різносторонню освіту правоохоронця на цілісний процес професійного самовдосконалення особистості, в якому діалектично взаємодіють освітня та виховна функції. Характерною особливістю цих функцій є їх взаємозумовленість.

Отже, в самоосвіті правоохоронця можна виділити два – професійний та особистісний – аспекти. Професійний спрямовано на виконання завдань, що пов'язані зі службовою діяльністю, а особистісний охоплює коло інтересів, захоплень і нахилів, що перебувають за її межами.

На нашу думку, самоосвіта – це цілісний процес удосконалення особистості, що ґрунтується на взаємодії та взаємопроникненні двох рівнозначних сторін (суб'єктивної та об'єктивної), які нерозривно пов'язані в цій діяльності. Саморегульований характер самоосвіти виявляється в тому, що вихованець є об'єктом керівництва і суб'єктом, що самостійно визначає цілі та завдання власної пізнавальної діяльності, здійснює і контролює її, використовує отримані результати у професійній діяльності, аналізує та оцінює їх, прогнозує дальший

саморозвиток. У контексті такого розуміння самоосвіти саме суб'єктивна сторона визначає її якісні характеристики, сприяючи реалізації самостійності правоохоронця та будучи передумовою пробудження й активізації його творчого потенціалу.

Зазначмо, що об'єктивна сторона самоосвіти залежить від розвитку суб'єктивних процесів, тобто від того, наскільки глибоко правоохоронець здатний пізнавати, перетворювати свій внутрішній потенціал. Адже потенційна діяльність не зводиться до нагромадження індивідом нових знань, умінь і навичок, не вичерпується змінами, що виникають у безпосередніх продуктах самоосвіти, а охоплює час опрацювання, переосмислення, систематизацію та узагальнення того, що засвоєно у процесі пізнавального акту.

Звичайно, самостійність може виявлятися і на рівні репродуктивної діяльності правоохоронця, основу якої становить відтворення готових зразків дій, норм і приписів, оскільки творчі та репродуктивні складові професійної діяльності перебувають у гармонічному взаємозв'язку. Однак проблема підвищення ефективності й поліпшення якості результатів службової діяльності значною мірою пов'язана з розвитком творчого потенціалу. Загальний соціальний прогрес суспільства, інтенсивність нагромадження наукових знань потребують від особистості високого рівня продуктивності. З огляду на це підготовка правоохоронця, який вміє творчо мислити, є актуальним завданням сучасності.

З огляду на те, що система самоосвіти правоохоронця – це цілісний процес удосконалення його особистості, творчість стає суб'єктивною характеристикою кожного компонента системи. У науковій літературі виділяються певні риси, що характеризують творчу особистість правоохоронця. Передусім, зупинимось на таких рисах, як високий рівень компетентності, розвинуте професійне мислення, прагнення до творчого пошуку, володіння специфічною професійною технікою, професійний досвід, досить високий рівень інтелектуальних умінь, явля та інтуїція.

Розв'язуючи це завдання, орієнтуються на самобутню особистість правоохоронця, якому не властиві вияви формалізму, догматизму. Таку особистість не можна формувати частинами, оскільки вона становить цілісне утворення і виявляється у багатогранній єдності особистісних рис, які неможливо вдосконалювати й розвивати тільки через набутий професійний досвід. Лише в різносторонній діяльності можна виховати наділену різними творчими здібностями особистість правоохоронця. З пошуком власного "Я", що стає інтегральною рисою особистості, тісно пов'язується її самовдосконалення. Творчість виступає механізмом ефективного розвитку правоохоронця, джерелом його просування до досконалості.

Цілісний процес удосконалення правоохоронця передбачає, з одного боку, розвиток найсильніших, найяскравіших рис його особистості, які виступають основою його професійної діяльності й водночас охоплюють розвиток особистісних інтересів, захоплень і нахилів поза службовою діяльністю. Отже, визначення індивідуальності та її формування стає важливою частиною цілісного вдосконалення правоохоронця та охоплює два аспекти його самоосвіти: професійний та особистісний. Звернімо увагу, що професійний аспект має і особистісний характер, а різностороннє вдосконалення особистості правоохоронця поза професійною діяльністю спрямоване на становлення, розвиток і вдосконалення його як професіонала-правоохоронця.

Характерною особливістю самовдосконалення є динаміка розвитку самопізнання, самовиховання та саморозвитку особистості правоохоронця. Вона відображає цілісність, різнобічність, саморегуляцію, що створює передумови для розуміння самоосвіти як цілісної самокерованої динамічної системи зі своїми суб'єктивно-об'єктивними залежностями.

Деякі дослідники зазначають, що виявити творчу індивідуальність можна за активністю, ініціативою, самостійністю, адекватною самооцінкою, характером самоспостереження, власним ставленням до навколишнього світу. Хоч рівень виявлення цих параметрів буває неоднаковим, найважливішим серед них є самостійність. Оскільки система самоосвіти правоохоронця є відкритою і саморегульованою, рушійною силою її розвитку стає взаємодія двох чинників: зовнішнього та внутрішнього, коли зовнішніми детермінантами професійного самовдосконалення виступають соціальні вимоги, вплив оточення, а також сукупність педагогічних впливів.

Отже, проблема самоосвіти правоохоронця за своїм змістом є багатопланою, її вивчення потребує систематизації різноманітних аспектів самовдосконалення особистості правоохоронця взагалі. Для виконання цього завдання потрібно правоохоронцям взаємопов'язувати об'єктивну та суб'єктивну сторони самовдосконалення; єдність професійного й особистісного аспектів; реалізовувати творчу індивідуальність і спрямованість самоосвіти на професійну підготовку. Саме такий правоохоронець потрібен суспільству – правоохоронець-професіонал, здатний швидко перебудувати напрям і зміст діяльності відповідно до змін вимог суспільства.

Список використаних джерел

1. Черньков Я. Особливості формування професійної культури майбутнього вчителя / Я. Черньков // Рідна школа. – 2002. – № 12. – С. 15–17.
2. Зборовский Г. Самообразование – парадигма XXI века / Г. Зборовский, Е. Шуклина // Высшее образование в России. – 2003. – № 6. – С. 25–32.
3. Єлканов С. Б. Основи професійного самовиховання майбутнього вчителя / С. Б. Єлканов // Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія. – К. : ІЗМН, 2000. – С. 27.